

RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

Warszawa,

Adam Bodnar

XI.800.3.2017.AKB/AS

Pani
Anna Zalewska
Minister Edukacji Narodowej
al. J. Ch. Szucha 25
00-918 Warszawa

Jako Rzecznik Praw Obywatelskich, który pełni także funkcję niezależnego organu do spraw równego traktowania¹, wielką wagę przywiązuję do kwestii rozwijania wśród obywateli postaw umożliwiających harmonijne uczestniczenie każdego w życiu społecznym. W mojej ocenie szczególnie istotne jest, aby kształtować te postawy wśród młodzieży w drodze partnerskiego dialogu. Realizacja tego ważnego w wymiarze indywidualnym oraz dla całej wspólnoty zadania spoczywa w dużej mierze na szkołach. Zgodnie z założeniami ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2018 r. poz. 996, z późn. zm.; dalej jako: „u.p.o”), to właśnie **szkoły powinny zapewnić każdemu uczniowi warunki niezbędne do jego rozwoju, a także przygotować młodzież do wypełniania obowiązków obywatelskich opierając się na zasadach solidarności, demokracji, tolerancji, sprawiedliwości i wolności.**

Szczególnie cenne są wszelkie inicjatywy, które pozwalają młodzieży pogłębiać swoją wiedzę na temat praw człowieka i obywatela, i podejmować dyskusję dotyczącą istotnych problemów społecznych. Z tego względu z zaniepokojeniem przyjmuję informacje o próbach zniechęcania uczniów i nauczycieli do podejmowania tego typu przedsięwzięć lub wprowadzania przez władze szkolne zakazów organizowania takich wydarzeń, które – co stwierdzam z przykrością – nasiliły się w ostatnich latach. Zaniepokojenie budzą również próby wywierania nacisku na uczniów, którzy podejmują takie inicjatywy. Tytułem

¹ Zob. art. 18 ustawy z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. z 2016 r., poz. 1219).

przykładu można powołać aktywność właściwego miejscowo kuratora oświaty, w wyniku której odwołano lub ograniczono w kilku szkołach działania związane z obchodami Międzynarodowego Dnia Dziewczynek. Rzecznikowi znana jest też sprawa podjęcia przez samorząd lokalny kroków mających na celu zaprzestanie realizowania projektu „Równa szkoła – szkoła bez dyskryminacji” w jednej ze szkół gimnazjalnych, która to inicjatywa również miała na celu promowanie równego traktowania w szkołach. Ostatnim przykładem blokowania edukacji antydyskryminacyjnej są działania podejmowane w związku z organizacją 26 października br. tzw. „Tęczowego piątku” – akcji, której celem jest promocja tolerancji i zapobieganie aktom przemocy wobec osób nieheteronormatywnych w środowisku szkolnym. Dotarły do mnie informacje, że w niektórych szkołach, np. II Liceum Ogólnokształcącym w Tarnowskich Górach zajęcia organizowane w ramach tego projektu były odwoływane ze względu na kierowane wobec organizatorów ataki słowne, pochwały stosowania przemocy wobec przedstawicieli mniejszości seksualnych w reżimach nazistowskich i komunistycznych oraz groźby przeprowadzenia agresywnych działań w otoczeniu szkoły².

Inicjatywa „Tęczowego piątku” wywoływała obawy o to, że jego rzeczywistym, a jednocześnie ukrytym celem, jest „promocja” wśród uczniów zachowań i postaw stereotypowo przypisywanych środowisku osób LGBT. Jakkolwiek trudno odnosić się do takich zarzutów, to należy przypomnieć, jaki jest realny **skutek braku prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej w szkołach**. Jest nim **postępująca nietolerancja dla „inności”** i nieprzystawania do przyjętej „normy”. Powinniśmy pamiętać o sprawach samobójczych śmierci dwóch chłopców – Dominika i Kacpra, szeroko opisywanych w mediach. W tych przypadkach prześladowanie, z jakim spotkali się w swoich szkołach z powodu przypisywanej im homoseksualnej orientacji, miało wpływ na decyzję o takim dramatycznym kroku. **Należy uczynić co w naszej mocy, aby podobne przypadki już nigdy się nie zdarzyły, a społeczność szkolna – tworzona przez wychowawców, nauczycieli i rówieśników – była bezpiecznym środowiskiem rozwoju dla każdego młodego człowieka.**

Pragnę podkreślić, że wszelkie osoby i podmioty prowadzące zajęcia edukacyjno-wychowawcze na terenie szkoły winny działać z poszanowaniem konstytucyjnych wartości. Mając na względzie art. 48 Konstytucji RP, który stanowi o **prawie rodziców**

² Zob. artykuł pt. *Tęczowy Piątek w Tarnowskich Górach odwołany. Licealiści pod ostrzałem hejtu i grózb w internecie*, dostępny w wersji elektronicznej pod adresem: <https://dziennikzachodni.pl/teczowy-piatek-w-tarnowskich-gorach-odwolany-licealisci-pod-ostrzalem-hejtu-i-grozb-w-internecie/ar/13616286>; artykuł pt. *Tarnowskie Góry: Tęczowy piątek rozpetał burzę hejtu*, dostępny w wersji elektronicznej pod adresem: <https://www.radiopiekary.pl/2018/10/24/tarnowskie-gory-teczowy-piatek-rozpetal-burze-hejtu/>; artykuł pt. *Fala nienawiści przez "Tęczowy piątek"*. *"Za Hitlera poszliby do pieca"*. *Dyrekcja szkoły odwołała akcję*, dostępny w wersji elektronicznej pod adresem: <http://katowice.wyborcza.pl/katowice/7,35063,24092822,fala-nienawisci-przez-teczowy-piatek-za-hitlera-poszliby-do.html>; artykuł pt. *Groźby pod adresem uczniów. Tęczowy piątek odwołany*, dostępny w wersji elektronicznej pod adresem: <https://gwarek.com.pl/gwarek/artukul/groby-pod-adresem-uczniow.-teczowy-pitek-odwoany>.

do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem, należy brać pod uwagę, że granice prawa do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem wyznaczają także inne normy konstytucyjne. Jedną z nich jest art. 70 ust. 1 Konstytucji RP, który formułuje obowiązek nauki do 18. roku życia. Bezpośrednie wskazania dotyczące kształtowania postawy tolerancji znajdują się w podstawie programowej przedmiotów: historia, etyka i wiedza o społeczeństwie, co zostało podkreślone również przez Panią Minister w odpowiedzi na moje poprzednie wystąpienie w sprawie edukacji o prawach człowieka³. Warto zauważyć, że odnosząc się do treści art. 70 ust. 1 Konstytucji RP Trybunał Konstytucyjny wyraził pogląd, że **Konstytucja nie może gwarantować, i nie gwarantuje, że wiedza przekazywana w szkole będzie zgodna z przekonaniem rodziców**⁴. Podobne stanowisko wyraził Europejski Trybunał Praw Człowieka w sprawie Dojan i inni przeciwko Niemcom i w sprawie Kjeldsen, Busk Madsen i Pedersen przeciwko Danii⁵. W ocenie Trybunału, art. 2 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności⁶ nakazuje państwu poszanowanie przekonań rodziców w całym programie nauczania państwowego. Ustalanie i planowanie programu nauczania należy jednakże co do zasady do kompetencji państwa. Informacje lub wiedza objęte programem nauczania powinny być przekazywane w sposób obiektywny, krytyczny i pluralistyczny, Konwencja natomiast nie gwarantuje prawa do unikania konfrontacji z opiniami, które są w sprzeczności z opiniami danej osoby. Tym samym należy – w mojej ocenie – uznać, że **treści przekazywane w ramach zajęć organizowanych na terenie szkoły, mające na celu kształtowanie postaw tolerancji i szacunku wobec każdego człowieka, czy pogłębianie wiedzy o różnych grupach mniejszościowych, bezsprzecznie mieszczą się w ramach wartości kształtujących prawo oświatowe i przyjętej podstawy programowej nauczania szkolnego. Jako takie nie mogą zatem być uznawane jako naruszające prawo rodziców wyrażone w art. 48 Konstytucji RP.**

Na szkołach, jako miejscu kształtowania charakterów i postaw młodych obywateli, spoczywa szczególny obowiązek podejmowania aktywnych działań na rzecz przeciwdziałania dyskryminacji i przemocy motywowanej uprzedzeniami. W tym kontekście istotne jest realizowanie inicjatyw mających na celu zapobieganie niepożądanym zjawiskom, takim jak dyskryminacja ze względu na różne cechy osobiste.

Należy zauważyć, że obowiązek prowadzenia edukacji antydyskryminacyjnej wynika z wielu wiążących, ratyfikowanych przez Polskę aktów prawa międzynarodowego – m.in. Konwencji o prawach dziecka (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 256, z późn. zm.), Konwencji

³ Pismo Minister Edukacji Narodowej z 12 kwietnia 2017 r, znak: DPPI-WPPiP.4010.215.2017.MS.

⁴ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 27 maja 2003 r., K 11/03, OTK-A 2003, nr 5, poz. 43.

⁵ Zob. Dojan i inni przeciwko Niemcom, decyzja z dnia 13 września 2011 r., skarga 319/08, 2455/08, 7908/10, 8152/10 and 8155/10; Kjeldsen, Busk Madseni Pedersen przeciwko Danii, wyrok z dnia 7 grudnia 1976 r., skarga 5095/71.

⁶ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r. (Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284).

w sprawie zwalczania dyskryminacji w dziedzinie oświaty (Dz. U. z 1964 r. Nr 40, poz. 268), Konwencji w sprawie likwidacji wszelkich form dyskryminacji kobiet (Dz. U. z 1982 r. Nr 10, poz. 71), Konwencji Rady Europy w sprawie zapobiegania i zwalczania przemocy wobec kobiet i przemocy domowej (Dz. U. z 2015 r. poz. 961), czy Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169). Zgodnie z Konstytucją RP, ratyfikowane umowy międzynarodowe są jednym ze źródeł powszechnie obowiązującego prawa i stanowią część krajowego porządku prawnego (art. 87 ust. 1 w zw. z art. 91 ust. 1).

Chciałbym podkreślić, że **brak właściwie realizowanej edukacji antydyskryminacyjnej negatywnie rzutuje na stan bezpieczeństwa w szkołach i występowanie negatywnych zjawisk motywowanych uprzedzeniami i negatywnymi stereotypami**. Blisko 30% przypadków agresji motywowanej homofobią zdarza się na terenie szkoły, a w prawie 50% osobami stosującymi przemoc na tle homofobicznym są koledzy i koleżanki ze szkoły⁷. Na rosnącą skalę przemocy motywowanej homofobią w szkołach zwróciła Polsce uwagę Europejska Komisja Przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji w raporcie z 2015 r.⁸. Problem wysokiego wskaźnika samobójstw wśród młodych lesbijek, gejów i osób biseksualnych w porównaniu do młodych ludzi w ogóle dostrzegło także Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, które stwierdziło, że nie jest to efekt ich orientacji seksualnej, ale stygmatyzacji, marginalizacji i dyskryminacji, których doświadczają⁹.

Dlatego tak **istotne jest przykładanie większej wagi do podnoszenia kompetencji nauczycieli i nauczycielek w zakresie przeciwdziałania i reagowania na dyskryminację i przemoc motywowaną uprzedzeniami**, w tym homofobią. W realizowaniu tego zadania warto korzystać z eksperckiej wiedzy i doświadczeń organizacji pozarządowych, w szczególności tych, które od lat specjalizują się w działaniach na rzecz równego traktowania w obszarze edukacji. Ponadto istotne jest rozpowszechnianie wiedzy o specyfice szkolnej dyskryminacji, o istniejących negatywnych stereotypach oraz mechanizmach ich działania.

Zjawiska dyskryminacji, przemocy motywowanej uprzedzeniami oraz przypadki mowy nienawiści powinny spotykać się ze skuteczną reakcją oraz wszechstronnym oddziaływaniem szkoły. W tym zakresie niezbędne jest też

⁷ M. Makuchowska (red.), *Przemoc motywowana homofobią. Raport 2011*, Kampania Przeciw Homofobii, Warszawa 2011, s. 82; dostępny w wersji elektronicznej pod adresem: https://kph.org.pl/publikacje/raport_przemoc.pdf.

⁸ „Raport ECRI dotyczący Polski (piąty cykl monitoringu)”, przyjęty 20 marca 2015 r., opublikowany 9 czerwca 2015 r.; dostępny w wersji elektronicznej pod adresem: <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/poland/pol-cbc-v-2015-20-pol.pdf>.

⁹ Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 1608(2008) w sprawie samobójstw dzieci i młodzieży w Europie, stanowiących poważny problem zdrowia publicznego, pkt 10.

odpowiednie współdziałanie z rodzicami i wzajemne wspieranie się w realizacji misji wychowawczej opartej na poszanowaniu praw człowieka (preambuła do u.p.o.).

W moim przekonaniu ograniczenie inicjatyw mających na celu edukację o prawach człowieka i promowanie zasady równości wszystkich ludzi pozostaje w sprzeczności z celami prawa oświatowego, uczy bierności na problemy społeczne i krzywdę, uniemożliwia tworzenie wspólnoty i sieci wsparcia. Stoję na stanowisku, że **środowisko szkolne powinno dolożyć wszelkich starań, aby każdy uczeń rozwijał swoje zdolności w bezpiecznej atmosferze wolnej od dyskryminacji**. Jest to istotne zwłaszcza w przypadku uczniów należących do grup szczególnie zagrożonych wykluczeniem, do których, jak wynika z licznych badań, należą uczniowie i uczennice nieheteroseksualni.

Stąd też z zaniepokojeniem przyjąłem wypowiedzi tak Pani Minister, jak również podległych MEN organów, z których wynikają zamiary przeprowadzenia kontroli we wszystkich szkołach, które podjęły ten istotny temat, jak również zapowiedzi wyciągnięcia sankcji dyscyplinarnych wobec pracowników tych szkół. Mój sprzeciw budzi również budowana wobec powyższej inicjatywy zastraszająca atmosfera obejmująca m.in. opisanie w skardze do Rzecznika incydenty polegające na wzywaniu uczniów na indywidualne rozmowy z dyrektorem szkoły, zbieraniu od nich oświadczeń o uczestnictwie w akcji, kontrolowaniu ich ubioru, konfiskowaniu przedmiotów związanych z akcją (np. przypinek), czy stosowaniu wobec uczniów i uczennic gróźb obniżenia ocen z zachowania. W mojej ocenie takie zachowania stanowią rażące naruszenie praw uczniów i uczennic oraz godzą w ich poczucie bezpieczeństwa w szkole. Równocześnie pragnę wyrazić przekonanie, że powyższy sposób procedowania uderza szczególnie w prawa uczniów nieheteroseksualnych, może obniżyć ich zaufanie do kadry nauczycielskiej i zniechęcić do szukania wsparcia z ich strony w przypadkach przemocy rówieśniczej motywowanej homofobią. Podważa także wysiłki wielu instytucji publicznych i dyrektorów placówek oświatowych wszystkich szczebli, którzy działając w celu zmniejszenia skali dyskryminacji w polskich szkołach podejmują dodatkowe starania.

Biorąc powyższe pod uwagę, na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2017 r., poz. 958, z późn. zm.), zwracam się do Pani Minister z uprzejmą prośbą o odniesienie się do przedstawionych uwag dotyczących edukacji o prawach człowieka i równym traktowaniu. W szczególności bardzo proszę o poinformowanie o podejmowanych przez Panią Minister oraz podległe jednostki działaniach w związku z wprowadzaniem treści antydyskryminacyjnych do szkół i innych placówek oświatowych w ramach projektów prowadzonych przez organizacje pozarządowe. Jednocześnie, proszę o wskazanie podstawy prawnej prowadzonych kontroli szkół uczestniczących w akcji „Tęczowy Piątek”, przedstawienie szczegółowego

zestawienia planowanych i zrealizowanych już czynności oraz przesłanie kopii dokumentacji wewnętrznej dotyczącej przeprowadzonych kontroli.